
FACULTĂȚILE ETICO-MORALE ALE INTELECTUALITĂȚII AUTOHTONE: ÎNTRE „CEEAE CE TREBUIE SĂ FIE” ȘI „CEEAE CE ESTE”

Valeriu CAPCELEA

Secția Nord a Academiei de Științe a Moldovei, dr. hab., conf. univ.,
Bălți, Republica Moldova

Autorul corespondent: Capcelea Valeriu, vcapcelea@mail.ru

ETHICAL-MORAL FACULTIES OF INDIGENOUS INTELLECTUALITY: BETWEEN "WHAT SHOULD BE" AND "WHAT IT IS"

Abstract: *This article analyzes the moral qualities of the intellectuals in general and of the local intelligentsia, in particular, through the of „what must be” and „what is”. The author reveals moral faculties indispensable to the intellectuals necessary for them to exercise their social functions – duty, justice, equality, freedom, responsibility, dignity, empathy, fairness, honesty, honor, conscientiousness, good manners, etiquette, and politeness. At the same time, the de facto state of affairs in this regard is analyzed, elucidating the ways of solving the problems that have arisen.*

Keywords: *intellectuality, duty, empathy, honor, responsibility, etiquette, politeness.*

Adnotare: *În acest articol sunt analizate calitățile morale ale intelectualității în general și a intelighenției autohtone, în mod special, prin prisma a „ceea ce trebuie să fie” și „ceea ce este”. Autorul scoate la iveală facultățile morale indispensabile intelectualității necesare pentru ca ea să-și poată exercita funcțiile sociale – datoria, dreptatea, egalitatea, echitatea, libertatea, responsabilitatea, demnitatea, empatia, corectitudinea, cinstea, buna-cuviință, onoarea, conștiinciozitatea, eticheta și politețea. Totodată, este analizată starea de facto a lucrurilor în această privință, fiind elucidate căile de soluționare a problemelor apărute. soluționarea problemelor concrete cu care se confruntă societatea noastră.*

Cuvinte-cheie: *intelectualitate, datorie, empatie, onoare, responsabilitate, etichetă, politețe.*

Problema ce ține de studierea locului, rolului, misiunii și funcțiilor exercitate de intelectualitate în societate reprezintă un subiect de cercetare destul de complicat, mai ales, în societatea post-modernă. Cu toate acestea, nu poate fi contestată menirea unui intelectual semnificativ și impactul lui social crucial, în mod special, în perioadele de schimbare vertiginoasă a societății contemporane. Din această perspectivă, este evident că examinarea rolului, funcțiilor și calităților morale care se impun să fie proprii intelectualilor contemporani, care trebuie materializate prin acțiuni îndreptate spre soluționarea problemelor concrete cu care se confruntă oamenii în această perioadă de tranziție fără sfârșit din țara noastră, constituie, în opinia noastră, o dezbateră ce ține de responsabilitatea lor socială.

Una din facultățile iminente a intelectualității trebuie să fie **datoria**. Im. Kant, în lucrarea *Critica rațiunii practice*, a dat o definiție certă noțiunii de „datorie”, care este cea mai importantă valoare

morală ce trebuie să determine activitatea intelectualilor: „Datorie! Tu nume mare și sublim, care n-ai nimic plăcut în tine ce ar ispiti prin măgulire, ci care ceri supunere, dar nici, spre a mișca voința, nu ameninți cu nimic ce ar trezi în suflet teama firească și ce ar înfricoșa, ci statornicești numai o lege, care-și găsește de la sine intrarea în minte, dobândindu-și, totuși, chiar împotriva voinței venerație (deși nu totdeauna urmare), înaintea căreia amuțesc toate înclinațiile, deși în taină uneltesc împotriva-i: care îți este obârșia vrednică de tine, și unde se găsește rădăcina nobilei tale origini, care respinge cu mândrie toată înrudirea cu înclinațiile, rădăcina al cărei vlăstar este neapărat condiție a acelei valori, pe care numai oamenii și-o pot da?” [1, p. 175-176].

„Datoria” este una dintre categoriile fundamentale ale eticii care desemnează conceperea de către personalitate a necesității imperioase a îndeplinirii a ceea ce poruncește idealul moral, a ceea ce reiese din el. Semnificația esențială a datoriei morale o constituie caracterul ei imperativ. Aceasta înseamnă că cerințele cristalizate în categoria de „datorie” sunt formulate și se percep sub formă de porunci, al căror conținut este formulat de societate și exprimă dispoziția interioară a personalității de a executa prescripțiile indicate, a manifesta un interes profund și inițiativă pentru realizarea cât mai efectivă a angajamentelor asumate. Un alt semn distinctiv, la fel de important pentru exprimarea particularităților categoriei „datorie”, constă în faptul că la analiza ei predomină, de regulă, rațiunea, obiectivitatea și chibzuința [2, p. 65]. Iată de ce acțiunile sociale ale intelectualului trebuie să fie raționale, ghidate de principii obiective și chibzuite.

La capitolul datorie, intelectualitatea noastră încă nu este pătrunsă de caracterul ei imperativ, care cere o implicare plenară în procesul de reformare a existenței sociale autohtone, de spiritul critic vizavi de acțiunile clasei politice moldovenești, care timp de trei decenii a tot promis reforme și construirea unei societăți democratice, a unui stat de drept și a unei economii de piață care să facă ca oamenii din această țară să aibă un trai mai bun, dar nu a reușit aproape nimic în această privință.

În activitatea sa intelectualitatea trebuie să reiasă din valoarea **dreptății** (datoriei) ce presupune **legalitate** (respectarea legii), **egalitate** (a realiza aceleași situații între indivizi cu privire la drepturile și îndatoririle pe care le au), și **echitate** (principiu etic care stă la baza reglementării tuturor relațiilor sociale în spiritul dreptății, egalității și justiției, al colaborării și respectului reciproc). Valoarea **dreptății** poate fi înțeleasă numai în legătură cu valoarea **datoriei**, care desemnează comportamentul necesar, impus în mod imperativ intelectualului.

La capitolul dreptății, intelectualitatea noastră încă nu a conștientizat faptul că se cere ca ea să lupte cu factorii decizionali de la putere ca să triumfe în societate egalitatea (baza egalității o constituie libertatea individului în relațiile sociale; egalitatea tuturor subiecților liberi și independenți unul de altul) libertatea (care în afara dreptului reprezintă o ideologie a privilegiilor elitare) și echitatea (corespunderea sau necorespunderea legii cu dreptul) [3, p. 220-221], pentru toți cetățenii, nu numai cei ce se află la putere și acoliții lor să beneficieze de drepturile și libertățile fundamentale ale cetățeanului expuse în Constituția Republicii Moldova [4, cap. II].

O altă facultate morală proprie intelectualității se cere să fie **libertatea** care constituie, o altă valoare morală ce implică starea ființei ce nu este supusă constrângerii, care acționează conform voinței sale, dar numai așa *cum se cuvine/cum trebuie*. Ea nu se reduce pur și simplu la lipsa unor restricții. Libertatea reprezintă o caracteristică a acțiunii înfăptuite: a) cu cunoașterea și luarea în considerație a îngrădirilor obiective; b) după voința proprie și nu după constrângere; c) în condițiile alegerii posibilităților. Ea se fundează pe un grad de independență considerat firesc și de dorit. Libertatea este strâns legată de **responsabilitate**, ea însemnând înțelegerea de către intelectualitate a

consecințelor deciziilor și acțiunilor întreprinse. Semnul esențial distinctiv al noțiunii de „responsabilitate” morală constă în faptul că ea se manifestă ca predispunere spirituală a intelectualului de a purta răspundere pentru faptele sale, de a permite opiniei publice să-i aprecieze activitatea. Totodată, responsabilitatea morală îndeplinește rolul unui mijloc original de realizare a cerințelor, cristalizate în categoriile de „datorie” și „conștiință morală”, independent de orice sancțiuni sau interese utilitare.

În opinia noastră, pentru intelectualitate se impune să fie proprie facultatea **demnității**. Ea reprezintă o valoare etică fundamentală care cuprinde în sine verticalitatea și vrednicia ce reprezintă chintesența umană, presupune existența unei conștiințe a propriei valori, dublată de modestie și corelată cu conștiința valorii celorlalți. Demnitatea ține de caracterul și personalitatea individului și se caracterizează prin următoarele trăsături de caracter: autoritate morală, cinste, principialitate, verticalitate. Dacă intelectualitatea în general și intelectualitatea autohtonă, în mod special, ar da dovadă de demnitate ar fi imposibile derapajele ei îndreptate spre slujirea unor interese de grup sau partinice, care produc mult rău societății.

Din păcate, la capitolul demnitate, intelectualitatea noastră nu strălucește, din simplul motiv că de foarte multe ori a intrat în căldășie și s-a umilit în fața regimurilor autoritare a lui Voronin și Plahotniuc-Dodon și le-au slujit cu credință priciposindu-se cu anumite privilegii și bunuri materiale.

În viziunea noastră, o facultate deosebită a intelectualității contemporane o constituie empatia, care reprezintă capacitatea de a recunoaște și, într-o oarecare măsură, de a împărtăși sentimentele (tristețea sau fericirea) care sunt încercate de către o altă ființă. Ea simbolizează capacitatea lui de a vedea poziția altuia, adică autenticul intelectual contemporan dând dovadă de empatie se conduce după regula de aur a moralității - „(Nu) fă altuia ceea ce (nu) îți place să și se facă ție!” [a se vedea în detalii: 5, p. 28], care cere de la om ca el, în relațiile sale cu alți oameni să se conducă după acele norme după care el ar vrea să se călăuzească alți oameni în relațiile cu el. Altfel spus, această regulă cere de la om să se supună normelor generale și îi propune un mecanism ce oferă posibilitatea de a pune în lumină universalitatea lor. Pentru a experimenta o anumită normă, a elucida universalitatea ei și a determina faptul dacă ea este morală, omul trebuie să-și răspundă sie însuși la întrebarea dacă el ar adopta (sanționa) această normă, în cazul în care ea ar fi practică de alți oameni față de el - iată esența acestui mecanism.

La capitolul empatie, intelectualitatea noastră, de foarte multe ori, nu îi compătimește pe cei sărmani, umiliți, dar au propovăduit politica regimurilor autoritate care au capturat statul și au lăsat în umbră interesele oamenilor simpli.

Alte facultăți ale intelectualității precum **corectitudinea** și **cinstea** includ veridicitatea, principialitatea, convingerea subiectivă în justetea cauzei sale, sinceritatea față de sine și alți oameni în privința motivelor comportamentului social. Antipozii onestității sunt minciuna, fățarnicia și perfidia, care nu trebuie să fie caracteristice intelectualității. Spre marele nostru regret, intelectualitatea autohtonă nu se încadrează plener în procesul de demascare a minciunii și fățarniciei care este proprie majorității clasei politice din Republica Moldova, care manipulează acest popor sărac, dezorientat și buimăcit de politicienii noștri în ultimele trei decenii.

O altă facultate morală ce este necesară astăzi intelectualității este „**buna-credință**” care reglementează raporturile cu adevărul, ce se află în contradicție cu minciuna, ipocrizia, duplicitatea, cu toate urmele de rea-credință. Buna-credință este o datorie a intelectualității „față de sine însuși”, care „e legată de simțul datoriei, o facultate morală care determină simțul spirit al datoriei în aspectul

ei moral [6, p. 237]. În ceea ce privește buna-credință, în opinia noastră, intelectualitatea iarăși nu este la nivelul cuvenit din cauza că deseori a tolerat minciuna în detrimentul adevărului în privința limbii, tradițiilor și valorilor naționale a neamului românesc, a dus o politică duplicitară față de multe teme sensibile ce țin de cultura noastră națională. Prin urmare, de multe ori a dat dovadă de rea-credință.

În viziunea noastră, printre cele mai importante facultăți morale care trebuie să fie caracteristice intelectualității face parte „*onoarea*”, ce constituie una din cele mai importante calități morale, cel mai înalt grad de cumsecădenie, corectitudine și noblețe. O trăsătură importantă a onoarei este faptul de a rămâne fidel cuvântului dat. Aceasta constituie o calitate importantă a omului în general, dar, mai cu seamă a unui intelectual, fiind identificată cu noțiunea de „onoare” - „Ți-ai dat cuvântul - ține-l, ai promis ceva – îndeplinește!”. Prin urmare, activitatea unui intelectual autentic trebuie să fie ghidată de următoarea normă morală general-umană: „Respectă-ți întotdeauna promisiunile!”. În caz contrar, oamenii vor înceta să-i stimeze și îi vor numi pe acei intelectuali, care nu respectă acest principiu, în mod direct, flecari. Nimic nu e în stare să defăimeze onoarea intelectualității ca încălcarea cuvântului dat. De aceea, a ține mult la onoarea sa este o datorie, o obligațiune a oricărui intelectual.

Categoria „onoarei” se cuvine să fie inalienabilă unui intelectual este foarte aproape de cea a „demnității”. Ele coincid în mod practic după conținutul lor obiectiv, dar se deosebesc după formă. Onoarea este apreciată de opinia publică, iar aprecierea demnității este, înainte de toate, o chestiune a personalității însăși. Se cere să remarcăm că categoriile onoarei și demnității sunt foarte aproape de noțiunea „*conștiinciozității*”, care reprezintă conceperea și simțul responsabilității morale a intelectualității pentru comportamentul său, pentru cele realizate, calități care îi servesc ca o linie de conduită în alegerea intențiilor și acțiunilor sale, ce corespund necesităților progresiste ale dezvoltării societății și a fiecărei personalități în parte. O altă formă de manifestare a conștiinciozității este rușinea, care reprezintă sentimentul că omul a făcut ceva rău și că, prin urmare, merită mânia celorlalți. Astfel, rușinea este sentimentul că acest om merită disprețul și desconsiderarea celorlalți. În rușine se reflectă, de asemenea, conceperea de către om a necoincidenței unor norme adoptate sau unor așteptări din partea celor din jur, adică a vinovăției. Însă, rușinea este orientată totalmente spre opinia altor oameni care pot să-și exprime condamnarea lor referitor la încălcarea normelor, ea este cu atât mai puternică, cu cât mai importante și semnificative sunt pentru om în cauză aceste persoane. De aceea, individului poate să-i fie rușine chiar pentru rezultate întâmplătoare, neintenționate ale unor acțiuni care i se par normale, dar care nu sunt recunoscute ca fiind astfel de cei din jur. În principiu, simțul rușinii, trebuie să fie dezvoltat la intelectualitate, care nu vrea ca cei din jur să o disprețuiască.

Conștiinciozitatea se poate realiza și sub forma îndoielii, care este rezultatul necunoașterii sau al cunoașterii parțiale, ori a ignorării legilor obiective. De aceea, un intelectual veritabil este mereu chinuit de întrebarea dacă a procedat corect într-o situație sau alta. Prin urmare, conștiința reprezintă capacitatea omului de a-și evalua acțiunile, gândurile, dorințele, conștientizarea și trăirea neconcordanței sale cu ceea ce trebuie să fie - cu neîndeplinirea datoriei [7, p. 164].

O altă calitate indispensabilă intelectualității este *eticheta* - bunele maniere și respectarea lor, care sunt esențiale în îndeplinirea tuturor activităților și acțiunilor desfășurate de către intelectuali. În această ordine de idei, intelectualul trebuie să evite încălcarea regulilor de bună cuviință sau aparența lipsei acesteia în toate activitățile și acțiunile sale. Totodată, principiul etichetei (decentei și corectitudinii) cere ca intelectualul să dea dovadă de bunăcuviință în comportamentul social, fiind, de asemenea, corect și cinstit. Doar un așa comportament al intelectualilor poate insufla încredere în rândul oamenilor.

Una din facultățile obligatorii unui intelectual o constituie **politețea**, care cuprinde majoritatea regulilor simple de comportament în societate. Politețea constituie un liant relațional al lumii civilizate, ea poate fi denumită o „permanență atenție acordată celor din jur”, „arta de a fi plăcut celor din jur” sau „respectarea demnității tuturor, începând și terminând cu a ta însuși”. Astăzi politețea nu mai este un „lux”, ci un imperativ categoric al societății contemporane, un semn distinctiv al omului zilelor noastre, o victorie împotriva instinctelor, un îndemn pentru respectarea regulilor de conviețuire socială, a principiilor și normelor de muncă și comportare într-o societate liberă, ce aspiră către frumos. Adevărata politețe subînțelege și bunătatea. Un om bine crescut, un intelectual autentic, este un om bun, un altruist, un om generos, cult și manierat.

La capitolul etichetă și politețe, intelectualitatea noastră încă nu a înțeles că comportamentul ei se cuvine să fie ghidat de aceste calități indispensabile unui intelectual contemporan. Mulți intelectuali mai consideră eticheta și politețea un lux, ceva ce nu este obligatoriu în viața cotidiană. În această ordine de idei, este necesar să ne amintim de perioada interbelică când un intelectual basarabean era stimat, în fața lui oamenii se închinau, își scoteau pălăriile când întâlneau un învățător, medic sau avocat. Această stimă și respect rezulta din eticheta și politețea de care dădeau dovadă acești intelectuali în interacțiunile cu oamenii simpli.

Corectitudinea constituie un element necesar politeții, reprezentând, în primul rând, o manifestare de respect față de societate. Adevărata politețe implică o corectitudine prevenitoare, plină de atenție, animată de buna-voință. Cuvios (politic) este omul sincer, calm, deschis, atent, nesofisticat, încrezător în forțele proprii și în buna-credință a celorlalți, este un intelectual în deplinul înțeles al cuvântului. Politețea reală este senină, luminoasă, dătătoare de mulțumire, de bucurie. Ea încearcă și lărgeste valul de bună-voință în jurul tău, oferă și primește bucurie, o bucurie sănătoasă, robustă, curată și sinceră. și ea va lumina toate lucrurile și pe tine însuși. Dacă analizăm la rece corectitudinea comportamentului intelectualității noastre, ea lasă mult de dorit, pe motiv că deseori lipsește respectul față de societate, față de cuvântul dat, pentru că nu dă dovadă de sinceritate și cumsecădenie.

Așadar, la capitolul facultăților morale ale intelectualității autohtone am scos în evidență acele calități ce sunt indispensabile pentru ea în vederea îndeplinirii funcțiilor lor sociale – datorie, dreptate, egalitate, echitate, libertate, responsabilitate, demnitate, empatie, corectitudine, cinste, bună-credință, onoare, conștiințozitate, etichetă și politețe. Totodată, am remarcat și faptul că în ceea ce privește materializarea lor în activitatea socială a intelectualilor este încă mult de făcut.

Bibliografie:

1. Kant, Im. *Opere. Critica rațiunii practice. Întemeierea metafizicii moravurilor*. Vol. I. Traducător Rodica Croitoru. - București: Ed. Antet, 2013. - 264 p.
2. Capcelea, V. *Deontologia profesională a juristului: curs universitar*. - București: Ed. Universul juridic, 2018. – 304 p.
3. Capcelea, V. *Filosofia juridică. Introducere în istoria filosofiei juridice și în studiul principalelor domenii ale ei*. - București: Ed. Universul juridic, 2018. – 319 p.
4. *Constituția Republicii Moldova*, adoptată la 29 iulie 1994. Chișinău: Moldpres, 1994. – 48 p.
5. Capcelea, V. *Etica și comportamentul civilizat*. - București: Ed. PRO Universitaria, 2016. – 302 p.
6. Sârbu, T. *Etică: valori și virtuți morale*. - Iași: Ed. Societății Academice „Matei-Teiu Botez”, 2005.
7. Capcelea, V. *Etica și conduita umană*. - Chișinău: Ed. Arc, 2010. – 328 p.